دودیال ۲۰۲۱/۱۲/۲۴

افغانستان کې د پولی سیاست تاریخچې

او

څرنګوالي ته يې لنډه کتنه

(شیرمه برخه)

کله چې له علمی پلوه یوه موضوع تشریح کیږی، نو خامخا تیر وخت سره رابطه ورکول کيږي، یعنی یوځل یی لنډه تاریخچه ښودل کیږي. دا د لوستونکی معلومات پوره کوي، نوځکه اړتیا ولیدل شوه چی په افغانستان کې دپولی پالیسی، بانک او پیسو تاریخچه ډیره لنډه له نظره تیره کړو. تر دي مخکې موږ په پنځو برخو کې د پولی پالیسی په هکله خبرې وکړې. په هغو بحثونو کې ډېر ځله د مرکزی بانک او پیسو، بانکنوټ، سعر او صرافی یادونه وشوه، کیدای شی سوال پیدا شي چې ایا په افغانستان کې د مرکزی بانک او بانکنوټ تاریخچه په څه ډول وه؟ د دې سوال دځواب لپاره به دلته ډیره خلص رڼا واچوو او د پولی پالیسی په اړه به نور مسایل وریسې دوام ولري:

که له تاریخی پلوه وګورو، دمعاصر تاریخ په دوره کې اعلیحضرت احمدشاهبابا لومړی ځل د هیواد اقتصاد او مالی چارو ته اساسی پاملرنه وکړه. دلومړي ځل لپاره يې د مالیي سیستم جوړ او د مالیي په اداره یې د مستوفی الممالک په نوم مسئول توظیف کړ، له هغه راهیسي دمستوفی اصطلاح رواج شوه. له کشمیر بلوچستان، ترکستان څخه نیولی ترکابل، هرات او ړوب پورې يې مستوفیان مقرر کړل، د هغوی د امانتداری او لیاقت آزموینه یی په خپله اخیسته، ده کوښښ کاو چې متقی اشخاص او په دینی علومو پوه خلک مالی چارو کی توظیف کړی. احمد شا بابا خپله په دینی علومو کې پوهه لرله او چارې يې مدبروځیرو ته سپارلې.

د انګریزاستعمار وروسته د چنګیز او ګوډ تیمور تر یرغال او لتاړ، دوهمه ټکه وه چې پر افغانستان راغله. دغه استعمار دافغانستان طبیعی جوړښت غوځ اومادی او معنوی شته يې برباد او له منځه یووړل.له دې پرته، درې لوی جنګونه یې پر افغانانو تحمیل کړل. په دې ډول سره د احمد شابابا له دور وروسته په بل پړاو کې؛ غازی امان الله خان جنسی مالیات په نقدی مالیاتو واړول او د دولت د خزانې بنسټ يې کېښود. نوي افغانی چې د پخوانیو افغانی روپیو په عوض جریان ته ووتلې، د افغانی AFN 4217: ISO)) اصلی کوډ لرونکی دي چې په کال ۱۹۲۵ م. کې معرفی شوی. مخکی تردې له ۱۸۹۱ م. راهیسی د امیرعبدالرحمن خان او امیرحبیب الله خان وختونو کې افغانې روپۍ چلیدې او هند کې هندی روپۍ چلیدی. غازی امان الله خان وروسته د استقلال تر لاسه کولوڅخه دسکې ترڅنګ بانکنوټ نشر کړ (افغانستان دکاغذی پیسو لرونکی شو)او د پیسو پالیسی یی طرح کړه. دپیسو او بانکی چارو قانون (نظامنامه) یې هم نافذه کړه.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

تر ډېره وخته پورې پولي مسایل ، حوالي، پور ورکول او د پیسو لیږد د صرافانو له خوا کېده، غټ صرافان کندهار او کابل کی ووچي له مشهد، پیښور، کراچي او بمبی (پخوانی نوم) سره یې معاملات لرل او تجارو ته یې څه ناڅه سهولت برابراو. داقتصاد او معاملاتو پرمختګ دا اړتیا رامنځته کړه چی بانک ولرو. په ۱۳۱۱ کې یو ملی تجار(عبدالمجید زابلی) د هاشمي په نوم یوشرکت جوړ کړ چې دسوداګریزو نورو چارو ترڅنګ یی مالی خدمات ترسره کول. دغه شرکت د (۱۳۱۲هـ ش) کال د ثورمیاشت کې د افغان ملی بانک په نوم شو، چې همدا افغانستان کی لومړنی بانک و.

دغه بانک په پیل کې د مرکزي بانک دندې هم پرمخ بیولې، خو د دولت لپاره دا ډېره ضروری وه چی د ګڼو وظایفو او د پولی پالیسی د واقعی رهبری او د پولی سیاست د ترلاس لاندی نیولو لپاره د دولت بانک جوړ کړی، نو ځکه (د افغانستان بانک) په ۱۳۱۸/۱۱/۱۷ نیټه د ابتدائی ۱۲۰ میلیونه افغانیو په پانګه د هیواد پایتخت (کابل ښار) کې افتتاح شو چې تر ۱۳۵۴ پورې د افغانستان بانک پانګه یو میلیارد افغانیو پورې ورسیده. افغانستان د بډایو زیرمو، فعال نفوس، غوره اقلیم، سیندونو او معادنو لرلو سره سره، دپانګې دغه تشکل او تجمع ډېره ناچیزه او ځنډنی و. علت یی تر ډېره سیاسی او بین المللی مسایلو کې و. افغانستان ډېره موده بفر ستیټ او بیا دسرې جګړې ډګر وګرځېد. سره له دې چې بیا هم څه ناڅه ملی اقتصاد د ودې په حال کی و او زیربناګاني، مدنی خوځښتونه او ملی موسسات وار په وار دترقی په حال کی وو، نود شمسی اویایمی لسیزی تر پیل پورې دغه پانګه ۱۰ میلیاردو افغانیو ته ورسیده. په دې توګه د افغان ملی بانک له جوړیدو وروسته د مرکزی بانک دندی او د پولی پالیسی طرح او اجرا یې دافغانستان بانک ته وسپارل شوه. له ۱۳۱۲ل. کال وروسته بانکی سکتور کی لو ی تحول د محمد داود خان د جمهوریت پر مهال راغی. په ۱۳۵۴ ل. کال کې دبانکی چارو او پولی پالیسی په هکله نوی کتنه وشوه او بانکی قوانین ټول نوي شول. دافغانستان د پولی سیاست تر ټولو غوره او رسمی شکل همدا کال و. وروسته تر ۱۳۵۴ل. کال څخه د هیواد په اقتصاد کې د پولی پالیسی موثریت ثابت او افغانیو نسبی ثبات وموند. دا د محمد داوود خان د جمهوریت دوره وه. په دې وخت کې د پولی سیاست اهداف داسې ټاکل شوي وو:

- مجدد تنزیل او د نرخ تثبیت (دا وخت ټول بانکونه ملی و، دولت د پالیسی تطبیق کې آزاد لاس او کامل اختیار درولود).
- په دوران کې د اچول شویو پیسو تنظیمول(څرنګه چې دا وخت د شاهی دورې د بانکنوټ او سکې برځای نوی بانکنوټ او سکه نشر شوی و، نو جمهوری نظام د دغو نویو پیسو تنظیمولو ته پاملرنه خپله پالیسی کی شامله کړه).
- دپیسو د ارزش استقرار،
- د اسعارو د بازار تنظیمول، صرافانو ته د جواز له مخې د فعالیت د اجازې ورکول او هغوی د مرکزی بانک د پالیسی بشپړ تابع ګرځول او د ټاکلی تبادلوی نرخ له مخې دملی پیسو او ارز(سعر) تبادله.

که دغې کتنې ته ادامه ورکړو، نو د ملی پیسو تر ټولو بد وضعیت له ۱۳۷۱ل. کال څخه تر ۱۳۸۰ل. کال پورې و، دا مهال یو ځغلنده –چهارنعل انفلاسیون جاری و، دپیسو د پیریدلو توان فوق العاده ټیټ شوی و، یو ډالر په ۴۸۰۰۰افغانی تبادله کېده. د بانک د قانونی پیسو ترڅنګ دوه ډوله نورجعلی بانکنوټونه هم په دوران کې وو او افغاني سکه بالکل د چلند وړ نه وه، سکې د کباړ په بازار کې د وسپنې (فلز) په بیه پلورل کېدې او بهر ته تلې، چې نه یوازې لوی اقتصادی زیان و، بلکې د هیواد حیثیت او د ملی کرنسی لپاره توهین هم و. ډېرو سیمو کې د ملی پیسو

تر ځنګ نورې پيسې هم دوارن کې وې. د نورو پيسو دوران هم اقتصاد او هم ملی ارزښونو ته بد ګوزار ورکړ. دنامتو اقتصاد پوه ګراشام؛ په وينا: په يووخت (ښې او بدې پيسې) دواړه په دوران کی وی او خلکو بدی پيسې ژرمعاملاتو ته ورآندې کولی، په دې توګه بدې پيسې خودبخود تر ښو پيسو دوران ته لويدی اود ښو پيسو د دوران ځای يی نيو. په ۱۳۸۲ ل. کال کی چې نوې سياسی پروسه پيل شوه، يو پولی ريفورم ترسره او د پيسو ارزش کې درې صفرونه کم او نوې سکه او بانکنوټ نشر شول چی د يو ډالر مقابل کې ۵۰ افغانی تبادله کيدې. نوی بانکنوټ بياهم د ښو پيسو حيثيت درلود او ترځنګ يی تقريباً ترلسو نورو کلونو پورې ځينو سرحدی ولايتو کې بدې پيسې هم دوارن کې وې، ترڅو چې (بدې پيسې) بالکل له دورانه ووتې. د ۱۳۹۹ل.کال په آخر کی دافغانستان پولی او مالی ادارو(دماليی وزارت او مرکزی بانک) د افغانستان دارايی داسی وښوده:

"...دهيواد دبانکونونقدی سرمايه ۱۴۴٬۹۸ ميليارد افغانی ، د هيواد ډالری سرمايه ۷ ميلياردە دالرە. همدارنګه افغانستان کې اته ټنه سره زر په بيلابيلو بڼو لکه زيورات اوشمش او ۱۲۹ زره د سپينو زرو سکې شته؛ چې په دغه دارايی سره زموږ اقتصاد او بانکونه ښه چليدای شی... "

البته دغه ګزارش د ۱۳۹۸ مالی کال په پای کی چمتو شوی و، چې ۱۳۹۹کې نشر شو، تر ۱۴۰۰ ل. کال ډير بدلون راغلی و، خو د بل ګزارش فرصت تر اوسه ندی برابر شوی. دا وخت يعنی ۱۳۹۹ کې يو ډالر د ۶۲ افغانيوپه وړاندې تبادله کېد، خو په دې بل کال چې داقتصادی سبوتاژ ترځنګ امنيتی وضعيت ډير خراب شو، متاسفانه ملی پيسو خپل ارزش ورو ورو او وار په وار له لاسه ورکړ او ثبات يې ونشو ساتلای د ۱۴۰۰ کال د لړم مياشت کی يو ډالر له ۹۴ افغانيو سره تبادله کېد، د يوځو ورځو لپاره يو ډالر ۱۲۷ افغانيو پورې هم ورسيد. دا مهال يو ځل بيا د پولی پاليسی طرح او اجرا ستونزو سره مخ شوه.

که په نوې ښه پاليسی او پاليسی جوړلو او د هغې تاريخی تکامل ته وګور، نو ويلا ی شو چې:

وروسته تر ۱۳۸۰ کال څخه، په تيره بيا کله چی په ۱۳۸۴ل. کال کی د لندن موافقتنامه لاسليک شوه، د افغانستان زياترو مستقلو ادارو(وزارتونو او مستقلو کميسيونو) کې د پلان او پاليسی رياستونه جوړ شول، دوی بالعموم خپلو کارې ساحاتو کی لاندی تکلارې درلودې:

- د اقتصادي تحليل او د پاليسيو جوړونه او ارزونه : د اقتصادي تحليل رياست او د پاليسي جوړولو او ارزوني دنده لرله چې اقتصادي تحليل ترسره کړي، د سکتور اړوندو پاليسيو ته وده ورکړي، دمالی فساد له نشتون ډاډ ترلاسه کړي او په وخت سره د څارني او ارزوني په ترسره کولو سره دپاليسی د پلي کولو په اړه راپور ورکړي

- د سکټور اړونده ستراتيژيکو اسنادو لکه پرمختيايي پاليسی او ستراتيژيو کې مرسته کول، لکه د افغانستان بانک پاليسی، دتجارت پاليسی، دکانونو ملي پاليسي، دماليې د وزارت مالی پاليسی، د هايدروکاربن پاليسي، د اصلاحاتو ستراتيژي او نور،

- د مربوطه اداری د فعاليتونو نظارت او ارزونې لپاره د نظارت او ارزونې سيستم جوړول او تطبيق کول ،
- د پولی پاليسيو د تطبيق په هکله نړيوالو تجاربو څخه بنچمارکونه ترلاسه کول او له پلي کولو څخه يې اړوندو پولی موسساتو ته خبر ورکول،

- له توليدی سکتورونوڅخه د اړوند احصائيو راټولول، عايدات سنجول او اړونده ادارو سره شريکول، او ډيرې نوری پاليسيګانی.

د افغانستان بانک قانون دربيم څپرکی څخه تر شپږم پوری، په تيره څلورم څپرکی پولی پاليسی ښيي، له ۳۳مادې څخه تر ۶۸مادې پورې د پولی پاليسی او پيسو مسايل توضيح کوی. دغه دوره کې لويه بريا دا وه چې دپاليسی ځانګې او مديريت په (IT) مجهز او د بانکونو ځانګو خپل سِرورونه جوړ کړل. بايد هيره نشی ، چې د نورو ادارو پاليسی پولی پاليسی سره تړاو ندرلود، بلکې، موخه دا وه چې بالعموم پاليسی اوپاليسی جوړونې اهميت او ارزښت وموند. خو د پولی پاليسی برخه کی ويلای شو چې په تيرو وختونو کې د افغانستان بانک او نورو مالی موسساتو او پولی وسيطونود پاليسی تشکيلاتی واحد درلود او پاليسيګانی يی جوړولې، دا چې څومره بريالی وی يا نه ، دا په دې پورې اړه لري چې بيلابيلو دورو کی د ارقامو له مخی وارزول شی او مقايسه شی.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

یقیناً چې موږ دپولی پالیسی برخه کی ستونزی درلودې. پولی پالیسی ډیره کره نه وه، محرمه نه ساتل کیده، دبانک دمرکزی شورا غړو خپل مسئولیت نه ادا کاو، غونډې او ارزونی منظمی او معیاری نه وی، تفتیش د قانون سره سم نه ترسره کید او دتفتیش ګزارشات نه ارزول کیدل، یو شمیر مالی خطرات هم په بالفعل او هم په بالقوه ډول موجود وو، د کابل بانک له دیوالیو کیدو وروسته دخلکو باور په بانکونو له منځه ولاړ او وروستیو لسو کلونو کې په پرله پسې ډول سپما، پانګونی او د اماناتو سپارنې نزولی سیر درلود او پانګه وار په وار بهر ته ووته. د افغانیو د نسبی ثبات دساتنی لپاره وخت په وخت د بانکی زیرمو لیلام صرف لنډمهاله کاذب ثبات رامنځته کاو، خو د بیو واقعی ثبات او اقتصادی ودی سره یی مرسته نشوه کولای. دپیسو مینځلو او د غټو صرافانو حواله لیږلو هم اقتصاد ته لوی تاوان واړاو. سره له دی چې د پیسو مینځلو د مخنیوی قانون جوړ شو، خو صرف د کاغذ پرمخ و. مرکزی بانک د لویو صرافانو او مالی بازارونو د ښه کنترول لپاره د دوی د یو شرکت جوړولو فیصله وکړه، خو صرافیو ونه منله او د دغی فیصلی په وړاند یی یوه اونۍ مارکیټونه وتړل، په دې توګه د پالیسیو دناکامی سلسله اوږده شوه.

راتلونکی بحث به پر همدې موضوع وي.

(بحث دوام لري)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ